

SARIKAMIŞ TARİHİNDE İKİ KİLİM İKİ LİDER

Two Leaders And Two Kilims In Sarikamis History

Dr.Gürsoy SOLMAZ*

ÖZ

Zennure Karakurt tarafından XX. Yüzyılın başlarında dokunan iki tarihi kilimin yapılış öyküleri, içerikleri ve Sarıkamış'ta yaşamış tarihi aileler ve olaylarla ilişkileri.

Anahtar Sözcükler: Sarıkamış Tarihi, Enver Paşa, Atatürk, Hamaslı Hafız Osman Bey, Hüseyin-zade Halit Bey, Hüseyin-zade Halil Bey, Hüseyin-zade Abbas Karakurt, Hacı Rıza Karakurt, Zennure Karakurt, iki tarihi kilim

ABSTRACT

This article is about the story of two historical carpet woven by Zennure Karakurt, their contents as well as their relations two the events and historical familys in Sarıkamış at the begining of the 20th century.

Key Words: History of Sarıkamış, Enver Paşa, Atatürk, Hamaslı Hafız Bey, Hüseyin-zade Halit Bey, Hüseyin-zade Halil Bey, Hüseyin-zade Abbas Karakurt, Hacı Rıza Karakurt, Zennure Karakurt, two historical carpet.

Çalışmanın konusu Birinci Dünya Harbi'nde Sarıkamış Harekâtımız anısına dokunmuş ve günümüze kadar gelmiş bir kilim ile Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarında Atatürk'e hediye edilmek üzere dokutulmuş diğer bir kilimin hikâyesidir. Şimdilerde Ankara Etnografya Müzesinde bulunan ilk kilim Sarıkamış'ın, Karapınar köyünde Karakurt ailesinin muhafazasında iken tespit edilmiş ve benzersiz bir örnek olması bakımından da incelenmeğe değer görülmüştür.¹ İkinci kilim ise 1933 yılından beri kayıp olup, şu ana kadar izine rastlanmamıştır.

* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹TC İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi'nde Ağustos 1989 sayı 3,s 47-50 de kilimi (galiba yanlışlıkla 120x220 ebadında yazılmış olup) sanat bakımından kültür dünyamız tanımış, sonrada bu kilimi Fahrettin Kırzioğlu Hocamız incelemiş ve eşi Görgünay Kırzioğlu da yayınlamıştır. Her iki yayından da kilim, sanat yönüyle tanıtılmıştır. Bizim izah edeceğimiz yanı ise kilimin dokunma sebebi ve hatırasıdır.

ENVER PAŞA'YA SUNULMAK ÜZERE DOKUTULAN BİRİNCİ KİLİM VE DÖNEMİNE İLİŞKİN TARİHİ GELİŞMELER

Aralık 1914-Ocak 1915 arasındaki kısa zamanda Sarıkamış Harekâtımız olmuş ve unutulmaz acılarıyla içimizdeki yerini almıştır. Akabinde Ruslar, eski sınırı aşarak Erzurum'u da işgal etmişlerdir.(Şubat 1916) Fakat 1917 yılında Rusya'da Ekim İhtilali olunca, Rus askerleri ilerledikleri Osmanlı topraklarından geri çekilerek memleketlerine geri dönmek durumunda kalmışlar ve Osmanlı idaresi ile 3 Mart 1918 Brest Litovsk antlaşmasını yapmışlardır.

Rus ordusu geri çekilince, Kazım Karabekir ileri harekâta geçerek 12 Mart ile 26 Nisan 1918 günleri arasında Erzurum, Horasan, Sarıkamış, Batum ve Kars'ı işgal ederek 93 (1877) Harbi ile terk edilen eski sınırlara ulaşmıştır.

Ancak gelişmeler bağlı olarak, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanınca ilerleyen ordumuz tekrar eski sınıra çekilmek durumunda kalacaktır.

. Kazım Karabekir komutasında ileri harekâta geçip Erzurum, Sarıkamış, Kars ve Batum'u ele geçirerek ilerleyen Osmanlı Ordusunun Başkomutan vekili, meydana gelmiş tüm olumsuzluklara rağmen yine Enver Paşa, Padişah ise Sultan Reşat'tır.Gelişmelere bağlı olarak Enver Paşa, Erzurum'a gelir. Binlerce şehidin verildiği Sarıkamış'a da uğrayabilir ihtimali, yöre halkına hâkim olduğundan ve bölgede buna yönelik çeşitli hazırlıklar başlamıştır.

Artık acılar geride kalmıştır. Türk ordusu bölgeyi düşman işgalinden kurtarmış; bu olay yöre halkında derin bir heyecan uyandırmıştır. Artık her yerde bayram havası esmektedir.

Bu heyecanla olsa gerek ki aslen, şimdi Şenkaya ilçesine bağlı olan Hamas köyünden olup, daha sonra komşu köy Bardız (yeni adı: Gaziler)'a yerleşmiş olan Hafız Osman(Ustaoğlu) Bey'de, o günler anısını evinde dokuttuğu kilime yansıtmıştır. Evde bu işi yapacak olan ise 17 yaşlarındaki kızı Zennure'dir. Ayrıca Hafız Osman Bey'in kız kardeşi Nevriye'de ona yardımcı olacaktır.²

² Asıl köyünün adına binaen Hamaslı Hafız olarak anılan bu vatanperver onurlu şahıs 1914 Aralık ayında yöreye ulaşan askerimize kılavuzluk etmiş, elinden gelen misafirperverliği göstermişti (Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları Sarıkamış'tan Esarete (1915–1920) (Yayına Hazırlayan: Sami Önal), 5 Baskı Remzi Kitapevi 2006, s. 86–120) ... Bardız (Gaziler)'daki evini Dokuzuncu Kolordu Kumandanı İhsan Paşa'ya tahsis etmişti. Bahsi geçen ev hâlihazırda koruma altındadır. Hafız Osman Bey'in ilk olarak soyadı "Karagöl" iken daha sonra "Ustaoğlu" olarak değişmiştir.

BİRİNCİ KİLİMİN DOKUMA TEKNİĞİ VE İÇERİĞİ

Kilimin konusu bellidir:1914 Aralık ayındaki askerimizin ilerleyişinin talihsizlikle sonuçlanması ve daha sonra 1918 deki ilerlemesidir.

Türk ordusunun 26 Nisan 1918 de Kars'ı almasının akabinde başlayan dokuma işi, kısa zamanda tamamlanmıştır. Bu ise dokunuş tarihi ve dokuyanı belli olması bakımından çok önemlidir. Kilim, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 20.11.1990 gün ve 7763 sayılı yazılarında da belirtildiği gibi: 140x325 cm boyutlarında, yünden dokunmuş olup ve kök boya kullanılmıştır.

Dikdörtgen bir çerçevenin her köşesine vazo içinde çiçekler vardır. Zemini lacivert renk kök boya olan bu kısmın sağ ve solunda birer Türk bayrağı yerleştirilmiştir. Bu bayraklardan öteki uçta yoktur. O tarafta ise daha büyük bir hilal ile beş köşeli yıldız vardır. Üçgen bir alan oluşturan bu çiçekli yerlerden çizgiler, dikdörtgenin uzun ve kısa kenarlarıyla birleştirilmiştir.

Böylece Köşeleri kırılmış bir dikdörtgen gibi düşünülecek alanın zemin rengi kırmızıdır. Bu kırmızı alanın ise her iki başta birer "Süleyman yıldızı" yapılarak boşlukları yazıyla doldurulmuştur. Her iki Süleyman yıldızının arasında kare bir çerçeve içine şiir yerleştirilmiştir. Bu kare alan ve "Mühr-i Süleyman" yıldızlarından arta kalan alana simetrik baklava dilimi şekilleri, beyaz çizgiler halinde yerleştirilmiştir. Bu baklava dilimlerinin orta yerine altı köşeli yeşil tonda renkli yıldızlar konmuştur.³ Kompozisyon ustaca ve büyük bir duyarlılıkla yapılmıştır.

Üzerindeki kitabeler, şiirler ve diğer yazılar bu esere önemli bir belge niteliği kazandırmıştır. Eser kitabelerde yer alan metindeki dil özelliği ve kazanılan zaferin coşkusunu yansıtan ifadesi bakımından da büyük bir önem taşımaktadır. Bu desenler neşe, mutluluk ve sevinci temsil ederler.

Kilimde meyveler, vazoda çiçekler, bayraklar ve ayyıldızlar gibi neşe ve sevinci ifade eden motifler ile nazara karşı kullanılan "Mühr-i Süleyman" motifleri kullanılmışlığı müthiş bir hayal ve üretim anlayışını gösterir. Kilime hâkim büyüklükte yapılmış ve iç içe geçmiş iki üçgenden oluşan yıldız adaleti, mükemmeliyeti, gücü temsil eder.(Davut yıldızı, Davut kalkanı ve Süleyman mührü olarak da bilinir. İnanişe göre Hz Davut'un kalkanında yer almaktaymış. Yedi rakamını simgeler. Küçük ölçekli yıldızlar hep altı köşelidir. Altı köşeli yıldız Osmanlılarda şans sembolü olan işaretidir. Kapı girişlerinin üstüne asılırdı.

---

³ Film ve fotoğrafları şahsımda mevcut olan kilimin zemini boş bırakılmamacasına motiflerle doldurulmuştur.

Fakat İsrail'in bayrağında kullanması ile birlikte Müslümanlar bu şekilden soğumuşlardır.) Paganistik yani çok tanrılı inançta bereketin sembolüdür. Orta Asya'da çeşmelerin üstünde görülebilir. Arz ettiğimiz gibi kilimdeki boyalar kök boyadır ve şimdiye kadar canlılıklarını korumaktadırlar.

Kuvvetle muhtemeldir ki daha önce bu kilim için özel bir desen hazırlanmış ve bu desene göre dokunmuştur. Kilimdeki ilk satırda da vurgulandığı gibi hatıra amaçlı yapılmıştır. Üzerindeki yazılar kufi(köşeli) yazıdır. Kilimde yer alan hitap ve şiirin dil özelliğine dikkat edilirse kazanılan zaferin coşkusu yansıyan bir methiye gibidir. O günlerin yöredeki önemli ozanı Bardızlı Aşık Nihani'dir. Bu akıcı şiiri belki de Hamaslı Hafız Bey'in, Aşık Nihani'ye sipariş ettiği düşünülse de Hafız Bey'i tanıyanlar onun böyle bir şiir yazacak kadar yetenek ve birikimde biri olduğunu söylemektedirler. Üstelik Nihani'nin bu uyakta bir şiiri de bilinmemektedir.

Kilimin yukarıdan aşağıya doğru şekilde gösterilen rakamlara göre kufi üslupla yazıları şöyledir:(Satır numaraları anlaşılması için tarafımızdan verilmiştir.)

- 1-Bir hatıra
- 2-Mânend-i şecer nâbit olur sâbit olanlar
- 3-Yaşasın-Türkler
- 4-El-Gâzi Sultan Reşad-Hazretleri
- 5-Sadrazam Talat Paşa Hazretleri
- 6-Harbiye Nazırı-Enver Paşa Hazretleri
- 7-Kafkas Kumandanı-Vehip Paşa Hazretleri
- 8-3 Mart 334 sene(3 Mart 1918)
- 9-Arabistan kumandanı-Cemal Paşa –Hazretleri
- 10- BrestLitowsk sulh müzakeresi-Rusların tardı-Şubat-şerefli sulh akdi/-Kars-Batum'un ilhaki
- 11- Yine çıkdı asumâne nâm-u şânı Türklerin
Titreme düşdü lerze can evi-ne düşmanın
Kılıcımız Oğuz ile yetişendir murada
Binler yaşasın sevgili hakanı Türklerin
Vatanın uzvı mübarek Kars, Batum

El uzatub mâderine kılmakta hücum
Kahramanlar yolu açıldı Türkistan'a gidelim
Yaşasın Şeci ordu merdâneleri Türklerin
Bu gün güzel bayram içre âlem-i islâmiyan
Terennümde ruhlarımız millet oldu kâmyab
Düşman melûl cümle dostlar şâduman
Yaşasın muhterem vüzerası,vükelası Türklerin

12-Hücum ordusu kahraman kumandanları Enver Paşa-Hazretlerinin-Sarıkamış'ta Rus ordusunu mahvetmesi ve Kars demiryolunun tahribi-Kanun-i evvel(1330 sene) (1914)

13-Hakkı Paşa⁴

14-(Ali) İhsan Paşa⁵

15-Yusuf Paşa⁶

16-Kerim Paşa⁷

17-Rusların Kötekten hududu geçmesi. Teşrin-i evvel 1330(Ekim 1914)

18-Muzaffer ordunun Köprü Köyü'nden Rusları külliyetli telef ederek münhezimen tardeylemesi. Teşrin-i sâni sene 1330 (Kasım 1914)

19-14 Teşrin-i evvel 1330 (14 Ekim 1914)

20-Odesa'nın topa tutulması. Sene 1330(1914)

21-Avrupa devletlerinin ilân-ı harbi. 1 Temmuz 1330(1 Temmuz 1914)

22-Osmanlı Devletinin seferberlik ilanı 3 Temmuz sene 1330(3 Temmuz 1914)

23-Uhud-i atikanın tamamen ilgası. Eylül sene 1330(Eylül 1914)

Dikkat edilirse olaylar 1918 den geriye 1914'e doğru sıralanmıştır.

---

4 Sarıkamış Harekâtında Onuncu Kolordu Kumandanı Hafız Hakkı Paşa

5 Sarıkamış Harekâtında Dokuzuncu Kolordu Kumandanı Ali İhsan Paşa

6 Yusuf İzzet (Met) Paşa, Sarıkamış Harekâtında 31. Tümen komutanı İsmet Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi, Ankara 1993,s.19

7 Abdülkerim (Öpelimi) Paşa. Sarıkamış Harekâtında Üçüncü Ordu Komutan vekili ve Onbirinci Kolordu Komutanı, İsmet Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu, s. 105

BİRİNCİ KİLİMİN DOKUNMA ZAMANI

Aile fertlerinin ifadesine göre kilim 3 Mart 1918 Brest Litovsk Antlaşmasından sonra ve 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesinden önceye denk gelen sürede dokunmuştur. 1917 Ekiminde Rusya'da ihtilal çıkıp orduları geri çekilince, Kazım Karabekir komutasındaki Türk kuvvetleri de da ileri harekâta geçerek işgal altındaki bölgeye girmişleridir. 12 Mart 1918'de Erzurum'u, 16 Mart 1918'de Horasan'ı, 5 Nisan 1918'de Sarıkamış'ı, 14 Nisan 1918'de Batum'u ve 26 Nisan 1918'de Kars'ı olarak⁸ 1877-1878 sınırlarına ulaşmıştır. Ancak 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanınca eski sınıra çekilmek zorunda kalmıştır.

Kilimle ilgili aşağıda vereceğimiz yorumlar gereksiz sayılmamalıdır.

Kilimde Mondros Mütarekesi anılmadığı gibi bu mütarekenin hemen sonrasında Kars'ta 14 Kasım 1918 de kurulmuş olan Kars Milli Şûrâ (daha sonra Cenubi Garbi Kafkas) Hükümetinden de bahsedilmez. Padişah olarak Sultan Reşat adı anıldığına göre O tarihte ki padişah da Sultan Reşat'tır. Saltanatı 9 yıl süren Mehmet Reşat. 3 Temmuz 1918 tarihinde kalp yetmezliğinden vefat etmiştir. Mart 1918 Brest-Litovsk Antlaşmasından sonra Kazım Karabekir'in emrinde olarak ilerleyen Osmanlı Ordularının bu tarihteki Başkomutan vekili yine Enver Paşa'dır.

Yukarıda arz edilen bilgiler ışığında diyebiliriz ki: kilim Kars'ın kurtuluş tarihi olan 26 Nisan 1918 ile Sultan Reşat'ın vefat tarihi olan 3 Temmuz 1918 arasındaki iki aylık sürede dokunmuştur.

Genellikle Doğu'da dokuma işleri kış aylarında daha çok yapıldığına göre belki de Mayıs ayına kalmadan dokunmuş olmalıdır. İhtimal ki 40 yıldır işgal altındaki yörenin kurtarılmasının akabinde Başkomutanvekili Enver Paşa yöreyi ziyaret edebilir düşüncesi de kilimin dokunmasına büyük etken olmuş olabilir.

Mutlaka böyle bir tasarım daha Sarıkamış Harekâtı sırasında (Aralık 1914-Ocak 1915) düşünülmüş olmalıdır. Fakat bu düşünce ordumuzun ileri harekâta geçtiği 1918 de eyleme geçirilmiştir.

BİRİNCİ KİLİMİN AKİBETİ

Yöre tarihi ve kilimle ilgili bir aileden kısaca bahsedeyim. Karakurt Nahiyesinin ilk sivil idarecisi olan Halil-zade Hüseyin Ağa'nın üç oğlu bu dönemde çevrede oldukça etkindirler: Hüseyin-zade Halit Bey, Hüseyin-zade Halil Bey ve Hüseyin-zade Abbas Bey (Karakurt). Halit Bey, Rus ordusunda

⁸ Kazım Karabekir, Doğunun Kurtuluşu, Erzurum 1990, s.146,213-340

subay olmasına rağmen, Sarıkamış Harekatı'nda, Karakurt ailesini ve yöresini Ruslara karşı organize etmiş ve nihayetinde yaşanan olaylar sonrası, Ruslar tarafından casusluk suçu ile yargılanarak, 1918 yılı bahar aylarında Kars'ta asılmıştır.⁹ Halit Bey'in asılmasından sonra, küçük kardeşi Halil Bey, Ruslara karşı olan savaşı sivil bir milis olarak sürdürmüş, Cumhuriyetle birlikte Karakurt Nahiyesi müdürü olmuştur. Sarıkamış ve Kars'ın kurtuluşuna emrindeki birlik ile katılan diğer kardeşi Abbas Karakurt ise sonraki yıllarda, Sarıkamış'ta, Kolordunun çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan müteahhidi olmuştur.

Kilimi dokuyan Zennure Hanım evlenme yaşına geldiğinde marifetleriyle anılıyordu. Kolordu Komutanı Kel Asım Paşa'nın eşi, bir davet sırasında Zennure Hanımı görür ve çok beğenir. Bir sohbet sırasında, bu hususu Abbas Karakurt'a anlatır ve bu kızı kaçırmamasını kendisine önerir. Abbas Bey öneri üzerine konuyu abisi Halil Bey'e açar ve iki kardeş, Zennure hanımı, Abbas Karakurt'un Erzurum'da rüştiye son sınıfta okuyan oğlu Rıza Karakurt'a istemeye karar verirler. Zennure Hanım'ın babası ve aynı zamanda Kolordu müteahhidi olan Hamaslı Hafız Osman (Ustaoglu) Beyden kızını isterler. Ancak Hamaslı Hafız Osman (Ustaoglu) Bey kızı vermez.

Her iki ailenin ve ortak dostlarının devamlı olarak görüştükları yer, 9. Kolordu Komutanı olan Kel Asım (Gündüz) Paşa'nın evidir. Abbas Karakurt bir gün Hafız Bey'in, Zennure Hanımı verme işine hiçte yanaşmadığından da bahsedince Kolordu Komutanının eşi: -Bu işi yaparsa Asım yapar; diyerek her iki aileyi uygun bir zamanda buluşturmayı planlar. Asım Paşa, Hamaslı Hafız Bey'e bir yemek daveti düzenletip, bu davette şeref konuğu olarak konuyu Zennure hanıma getirip, kızı kendisinin istediğini ve ricasını kırmamasını söyler. Hamaslı misafirini kıramayacağını bildiği için çok ağır başlık isteyerek işi yokuşa sürmüş ise de, bu ağır başlığı da Halil Bey kabul edince iş Abbas Karakurt'un rızası olmaksızın sonuçlandırılmıştır. Halil Bey artık karar vermiştir. Kardeşi Abbas Bey'e emrivaki yapar. Küçük kardeş olduğu için Abbas Bey çaresiz ses çıkaramaz.

Zennure Hanım, Hacı Rıza Bey'den nerdeyse on yaş büyüktür. Hacı Rıza Bey o zamanlar 16-17 yaşlarındadır. Bu evlilik uğruna okulunu yarıda bırakıp köye gelir. Ne de olsa o dönemler büyüklerin sözü emirdir ve karşı çıkmak da olmaz.

Halil Bey bir gün kardeşi Abbas Karakurt'un, Soğanlı Yaylası'nda ki çobanlarına haber gönderip sürüden 500 koyun ayırmalarını ve Erzurum "mal meydanı"na doğru yola çıkmalarını ister. Çobanlar, Abbas Bey'e haber uçurup

⁹ Fahrettin Erdoğan, Türk Ellerde Hatıralarım, Ankara 1998,s.190

meseleyi anlatmışlar ise de Abbas Bey'in, abisi Halil Bey'e karşı yapacağı bir şeyde yoktur.

Halil Bey'in kendisi de bizzat Erzurum'a gider. Koyunların tamamını satar. Elde ettiği para ile gümüş kemer, çeşit çeşit altın takılar, giyim kuşam v.s her şey alır; bohçalatır. Doğruca Sarıkamış'a gider. Aldığı altın-emaret ne varsa, Hamaslı Hafız Osman Bey'e adabınca takdim eder.

1901 doğumlu gelin Zennure ile 1911 doğumlu damat Hacı Rıza'nın düğünleri kolordu Komutanı (Kel) Asım Paşa ve ailesi, Belediye Başkanı Yusuf (Ataman) Bey ve diğer konukların katılımıyla çok görkemli bir şekilde 1927 yılının Ekim ayında o günün gelenek ve gereklerine göre yapılır.

Zennure Hanımın getirdiği çeyiz içinde kendi dokuduğu bu kilimde vardır. Ailesi nasıl bir düşünce ile bu kilimi Zennure Hanıma vermiştir; bilinmez, ama genelde köylerimizde emeği olan eşyaları kızlara daha içten ve gönül rahatlığıyla verme duygusu hâkimdir.

O zamana göre epey bir masraf yapılmış olan düğünde çeyiz olarak evde işe yaramayan bir eşya gibi bakılan şeyler çeyizlere pek konmaz. Maddi ve manevi değeri olan şeyler çeyizliklerde daima ilk sırada yer alır.

Kilim ailesi tarafından Zennure Hanım'a hatıra amaçlı dokunduğu için mutlaka kıymetine binaen verilmiş olmalıdır.

Böylece Sarıkamış'a bağlı olan Bardız'dan, yine Sarıkamış'a bağlı Karapınar köyüne 1927 yılında getirilen kilim, Zennure Hanımın karyolasının duvarında yerini almıştır. Önce Zennure Hanımın ve daha sonra Rıza Kararkurt'un ölümü üzerine, yıllarca asılı durduğu duvardan alınarak Ankara Etnografya Müzesine verilmiştir.

Kısa boylu, minyon bir bayan olan Zennure Karakurt (1901–1978) , sabırlı, mahir, dini bütün, tedarikli, ev ekonomisini iyi bilen ve bilge kişiliği ile tanınıyordu. Gelin olarak geldiği Karapınar köyünde kısa zamanda sevilmiş ve sayılmıştır. Aşiret köyüne gelin olarak gidince ona bir Türk kızı olduğu sebebiyle aile mensupları, haliyle tüm Karapınar köy halkı “Tirke Nene” (Türk Nene) diye hitap etmişlerdir.

Eşi Hacı Rıza Karakurt, (1911–1995) dönemine göre kendini iyi yetiştirmiş, kültürlü bir beydi. Karakurt nahiye müdürü Halil Bey amcası idi. Amcasının büyük gayret ve katkılarıyla Kazım Karabekir tarafından da desteklenerek açılmış olan Karakurt'taki okulu bitirdikten sonra Erzurum'da rüştiyeye (ortaokul) devam etmiştir.

Daha sonraki yıllarda siyasetle uğraşmış ve üç dönem il encümen azası olmuştur...

Zennure Hanım'ın, Karapınar Köyüne gelmesiyle birlikte bu köyde daha ilkel yöntemle dokunmakta olup "zillo"¹⁰ denilen kilim dokuma geleneği terk edilmiş, yerine "Bardız Usulü" diyebileceğimiz dokuma tekniği gelişmiştir.

Zennure HANım, Karapınar Köyü'ne gelin olarak geldikten sonra, bildiği tarzda kilim dokumak için köydeki Şakir (Sinik) Usta'ya kendisinin tarif ettiği Bardız tekniği olarak dokunan kilimlerin dokunduğu gibi bir tezgâh yaptırmıştı. Bu tezgâh duvara dayatılarak durduğu, ayrıca dokuyanlar rahat ve dik oturup dokudukları sebebiyle pratik ve kullanışlı idi

CUMHURİYETİ ONUNCU YIL KUTLAMALARI KAPSAMINDA CUMHURREİS MUSTAFA KEMAL(ATATÜRK) İÇİN DOKUTULAN İKİNCİ KİLİMİN DOKUNUŞ NEDENİ VE TARİHİ OLAYLAR

Zennure Hanım, Hacı Rıza (Karakurt) Bey ile evli iken 1933 yılında ikinci bir kilim daha dokumuştur. Bu ikinci kilim, yukarıda kısaca anlatılan Karakurt Nahiye Müdürü olan, Hüseyin-zade Halil (Karakurt) Bey, tarafından dokutulmuştur.

Halil Bey, Ekim 1924 de Mustafa Kemal'in Sarıkamış ziyareti sırasında, onunla tanışıp güvenini kazanmıştır. 1925 ve 1932 yılları arasında olan her aşiret ayaklanması, Halil Beyi meşgul etmiş ve aşiretler içinde yıpratmıştı. Ancak devlet nezdinde ise itibarını artırmıştır. Halil Bey, bu dönemde olan ayaklanmaların hiç birine ve özellikle Ağrı (Karaköse) civarında olanlara itibar etmemiştir.

1933 yılında, cumhuriyetin onuncu yıl kutlamaları için, Türkiye'nin her yerinde hummalı hazırlıklar sürmektedir. Bu kapsamda, Halil Bey onuncu yıl kutlamaları için Ankara'ya davet edilir. Onuncu yıl kutlamalarına ilişkin davet kararı, Halil Beye 1933 yılının ilkbaharında bildirilir.

Halil Bey daveti Asım Paşa'dan alır. Ne yapması gerektiğini, ailenin iyi bir dostu ve bu işlerde her türlü deneyimi olan kolordu komutanı Asım Paşaya sorar. Asım Paşa, yörenin el sanatları ile Mustafa Kemal'i anlatan bir kilimin dokutulmasını önerir. Bu öneri doğrultusunda kilim dokutulmasına karar verilir.

---

¹⁰ O zamana kadar "Zillo" denilen çuval ve kilim dokuması tekniği ile kilim, çuval gibi şeyler dokunuyordu ama bu usul köylülerin dediği kadarıyla zahmetli idi. Zemine uzatılan bir tezgâhta ağız üstü bir pozisyonda dokunduğu için zordu..

KİLİMİN DOKUMA ZAMANI MEKÂNI VE İÇERİĞİ

Varılan bu mutabakat sonrası, dokutulacak kilimin içeriği çok önem kazanmıştır. Bunun için Erzurum’da bulunan ve tavsiye edilen resim hocasından yardım istenir. Resim hocası, dokunacak kilim için, beğenilen bir kompozisyon hazırlar. Kilim Osmanlı saraylarında da çokça kullanılan Bardız tekniği ile dokunacak ve davet sahibi olan Mustafa Kemal, ağırlıklı olarak işlenecektir.

Kilimi Halil Bey’in Karakurt’ta bulunan evinde dokuyacak olan Rıza Karakurt Bey’in eşi Zennure Hanımdan başkası değildir. Zennure Hanım benzer bir kilimi, yukarıda anlatıldığı gibi genç kız iken dokumuş olduğundan, bu hususta oldukça deneyimlidir.

Karakurt’taki evde, mayıs ayından itibaren hummalı bir çalışma başlar. Kilime yetecek kadar koyun kırkılır. Yünler, yıkanır, taranır ve eğirmeye hazır hale getirilir. Hazırlanmış ip çileleri, doğal otlar, soğan kabuğu, kökboyaları ve toprak kullanılarak, hocanın istediği renklerde boyanır.

Zennure Hanım, Mayıs ayının sonunda Karakurt’ta kilim tezgâhının başına geçmiş ve Hocanın gözetiminde kilimi dokumaya başlamıştır.

Kilim en olmaz zamanda yapılmıştır. Kilimin dokunma zamanı hemen hemen yayla sezonu ile çakışmıştır. Kilim, zorlu geçen günler sonrası ağustos ayının sonlarında kesilmiştir.

Kilim, yaklaşık 130-210 cm ebadında Bardız tekniği ile dokunmuştur. Kilimde, zemin, köşe ve bordüre yer verilmiş; renk olarak, ağırlıklı olarak siyah, kırmızı, bordo, mavi, yeşil ve bej kullanılmıştır.

Kilim dikdörtgen olarak tasarlanmıştır. Kilimin kenarında tek bordür kullanılmış olup, bordürün deseni bir yaprak ve çiçek konularak oluşturulmuştur. Üst bordürün hemen altı ile portrelerin bitimine, iki tayyare yerleştirilmiş ve bu iki tayyarenin arasına yerleştirilmiş döviz üzerine, “Cumhuriyetin onuncu yılı kutlu olsun” cümlesi Osmanlıca yazılmıştır. Kilimin sağında üç ve solunda üç olmak üzere altı adet elips şeklinde Mustafa Kemal portresi kullanılmıştır. Kilimin sağ tarafında, Mustafa Kemal’in kolağası, kurmay binbaşı ve grup komutanlığı, sol tarafında ise, ordu komutanlığı, ilk sivil halî ve cumhurbaşkanı resimleri yer almıştır. Kilimin tam ortasında ise, Mustafa Kemal’in en sevdiği Sakarya adlı atı, atın önünde, boydan, elinde kırbaç, mareşallik üniforması içinde, Atatürk’ün ayakta duran resmi oturtulmuştur. En altta ise enine yerleştirilmiş Atatürk Orman Çiftliği’ne ait bir manzara konulmuştur. Kilimin

sağına ve soluna, bordür ile elips resimler arasında oluşan sekiz boşluğa, işlenen birer ay yıldız ile tasarım tamamlanmıştır.¹¹

Biten kilim, Halil Beyin Karakurt'taki evinin önündeki bahçede bir aya yakın, her gün dışarı konularak havalandırılmıştır. Halil Bey, Ankara'ya götüreceği hediyeyi misafirlerine gururla sergilemiştir.

İKİNCİ KİLİMİN AKİBETİ

Halil Beyin Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarına davet edilmesi haberi, Kars, Erzurum, Bingöl ve Karaköse illerini içine alan bölgede hızla yayılmıştır. Haberi alan bazı aşiretler, bu işe çok bozuldukları gibi nasıl bir tepki vermeleri gerektiğini de kendi aralarında konuşmaya başlamışlardır.

Yine, 1925-1933 yılları arasında, devlet, aşiretlere gözdağı vermek için her yolu denemiştir. Aynı şekilde, aşiretlerde, devlete cevap vermek için hiçbir fırsatı kaçırmamışlardır. Bölgede oynanan bu oyunda, aşiretlerce iyi bir fırsat yakalanmıştır. Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarına davet edilmiş olan Halil Bey'in öldürülmesi, bu iş için gerekli olmuştur. Amaç, Onu, Ankara'ya gitmeden öldürmektir.

Halil Bey, seyahatini tren ile yapmayı planlamıştır. Cumhuriyetin kutlama törenleri 29 Ekim 1933 tarihinden evvel başlayacağından, 29 Eylül 1933 tarihinde yola çıkmayı uygun bulmuştur. Aynı günlerde, Halil Beyin, Eylül ayı içerisinde, yolculuğa başlayacağı bilgisi Halil Beyin düşmanlarına ulaşmıştır. Halil Bey, seyahatini yeğeni Rıza Karakurt ile yapacaktır. Rıza Bey, o yıllarda 22 yaşındadır. Ayrıca, ortaokul(rüştiye) mezunu olup, kısa bir süre memuriyet yapmıştır. Rıza Bey, bir müddetten beri Amcası Halil Bey'in işlerini de takip eden sağ kolu olmuştur. Amca yeğen, önce Mescitli Köyü, sonra Bol-poşta mevkiini geçerek, Saat dört civarında, şoseyi takiben Keklik Sulu-dere mevkiine ulaşmışlardır. Halil Bey'i öldürmek amacı ile aynı yöreye gelmiş olan eşkıya çetesi, şosenin vadi içinde dönemeç yaptığı ağaçlı ve köprülü bir bölgede pusu kurmuşlardır. Nihayet ikinci saatlerinde Halil Beyle yeğeni görünmüşler. Halil Bey ve yeğeni Rıza Bey olanlardan habersiz bir şekilde vadiye inince burada saklanmış olan öncü çete elemanları onların etrafını çevirip, atlarından inmelerini söylemişlerdir.

---

¹¹ Bu bilgileri 1983 yazında Hüseyin-zade Halil Bey'in şehit edilişi sırasında yanında bulunan yeğeni ve aynı zamanda Zennure Hanım'ın eşi olan Hacı Rıza Karakurt not ettirmişti. Bu notları, "Ardahan-İğdir Ve Karslımın Sesi "Dergisi, 1996 , sayı 31,s.67-68 de yayınlamıştım. Ayrıca, Karakurt Ailesinin tarihini araştıran Muhsin Karakurt'un anlatım ve yazılarından faydalanılmıştır.

Çete reisi Abdülhamit, direkt kilimin nerede olduğunu sormuş, onlara... Heybede olduğunu öğrenince kendi elleri ile kilimi heybeden çıkarmış ve iki çamın arasına astırmıştır. Uzun süre seyrettikten sonra, hayranlığını gizleyememiş ve Kilimi tekrar toplatmış, özenle katlatmış ve yeniden heybeye koydurmuştur.. Daha sonra Halil Beyi şehit ederek, kilimi alıp gitmişler. Bu ünlü kilim tüm aramalara rağmen ne görülmüş, ne de bulunmuştur. (Bugün olayın geçtiği yerdeki köprüye Sarıkamışlılar Halil Bey'in Köprüsü diyorlar)

Sonuç

Her iki kilim de birer şaheser olup, el emeği, göz nuru ile yapılmış oldukları için haliyle önemlidirler. Her iki kilimde devrin ünlü iki kişisi için yapılmıştır. Birinci kilim Enver Paşa için dokunmuşken, ikinci kilim Cumhuriyetin banisi Mustafa Kemal (Atatürk) için dokutulmuştur. Birinci kilim ağırlıklı kufi yazı içerirken, ikinci kilim resim doludur. Birinci kilim Osmanlı döneminde yapılmış iken ikincisi Cumhuriyette yapılmıştır. Birinci kilim sonradan Karakurt ailesine gelmişken, ikinci kilim Karakurt ailesi içinde dokutulmuştur. Birinci kilim Ankara'da Etnografya Müzesinde muhafaza edilirken, ikinci kilim halen kayıptır.

Yüreğini ve gönlünü vatanın bekası için ayıranların isimleri daima yaşamıştır. Bu cümleden olarak günümüze kadar hatıra ve belge gelmiş bu tarihi kilimleri yapan Zennure Hanım ile eşi Hacı Rıza Karakurt'u rahmetle anıyoruz.

KAYNAKÇA

TC İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi, S.3(Ağustos 1989)

Karşının Sesi Dergisi, S.31 (1996)

KARABEKİR, Kazım, Doğunun Kurtuluşu, Erzurum 1990

Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları, *Sarıkamış'tan Esarete* (1915–1920) (Yayına Hazırlayan: Sami Önal), 5. Baskı İstanbul, 2006.

ERDOĞAN, Fahrettin, *Türk Ellerinde Hatıralarım*, Ankara 1998

İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922 Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*, Ankara 1993

Feride ve Abdullah'tan olma 1956 Sarıkamış doğumlu Muhsin Karakurt'un ifadeleri

FOTOĞRAFLAR

Kilimin genel fotoğrafı

Başka bir görünüm

Kilimdeki Şiir

Kilimdeki Mührü Süleyman

Kilimden başka bir görünüm

Hacı Rıza Karakurt ve eşi Zennure Karakurt düğün fotoğrafı Ekim 1927

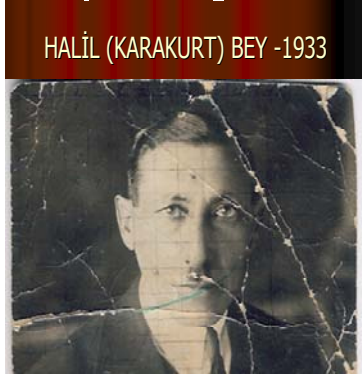

Kilimden Başka Görünüm

Bayrak Motifi

Kilimden değişik Motifler

Hamalsı Hafız(Ustaoğlu)